

Verlag bijeenkomst Geloven in Groen

Inleiding

In de Hindoecentrum Sewa Dhaam aan het Alberdingk Thijmplein in Den Haag kwamen op woensdagavond 10 oktober 2018 ruim 30 mensen verschillende gebedshuizen samen voor de vijfde bijeenkomst van het initiatief Geloven in Groen.

Eerdere bijeenkomsten vonden plaats op 18 augustus 2017, 11 november 2017, 8 maart 2018 en 9 mei 2018. Op 10 oktober staat het eerste gedeelte de bijeenkomst van de bijeenkomst in het teken van spiritualiteit en in het twee gedeelte kunnen deelnemers kiezen om hier verder over te spreken. Daarnaast hebben ze in dit tweede gedeelte de keuze uit een sessie over tuinen en groen rondom gebedshuizen en over techniek en waterzijdig inregelen van de verwarmingsinstallatie.

Opening en welkomstwoord Pandit Tewarie

Bij binnenkomst staat de warme vegetarische maaltijd klaar en kunnen de aanwezigen bijpraten en elkaar ontmoeten tijdens het eten. Het plenaire gedeelte van de avond geopend door Rudy van der Aar van Geloven in Groen (Initiatives of Change Nederland). Hij verwelkomt de deelnemers en vertelt dat Mohammed Kechouh in augustus naar Maleisië is verhuisd om daar te studeren. Hierdoor zal hij niet meer actief betrokken zijn.

Vervolgens heet Pandit Tewarie (rechts op de foto) de deelnemers welkom vanuit de Sewa Dhaam. Hij vertelt dat deze hindoetempel, ook wel Mandir genoemd, niet alleen de functie van een tempel heeft maar ook een ontmoetingsplek is voor iedereen uit de buurt. Er wordt niet alleen gebeden. Ook de filosofische kant van het hindoeïsme wordt hier besproken. 'In veiligheid, rust en vrede willen we hier met elkaar hier iets van maken.' Hij is blij dat deelnemers vandaag van zoveel verschillende gebedshuizen komen en is erg verheugd wethouder Liesbeth van Tongeren voor de eerste keer welkom te heten. Het is traditie in het hindoeïsme om gasten te verwelkomen met bloemen en zodoende krijgt de wethouder als welkomstgift een bloemenkrans om haar hals van de Pandit.

Bijdrage wethouder Duurzaamheid en Energietransitie Liesbeth van Tongeren

'Wat een fantastisch welkom! Heerlijk eten, fijne gesprekken en verwelkomt met een bloemenkrans. Hier kikker ik van op,' zo begint de wethouder haar verhaal. Ze zegt dat iedereen er mag zijn als mens. In alle religies wordt onze omgeving en mensen geëerd. Bijvoorbeeld een bezield berg of rivier en ze noemt onder andere respect voor ouderen en vreemdelingen en het delen van eten. Een ander begrip wat ter sprake komt is rentmeesterschap: wij hebben de aarde ontvangen om goed voor te zorgen. 'Aboriginals zeggen: de aarde is niet van ons maar we zijn van de aarde,' zegt Van Tongeren.

Bruggen van vertrouwen bouwen

Door het recente nieuws maakt Van Tongeren (links op de foto) zich extra zorgen over de toekomst van het leven op aarde. Het laatste rapport van het Internationaal Panel voor Klimaat Verandering (IPCC)¹, de erg goede zomer in Nederland, vele bosbranden in de wereld zijn enkele zaken die voorbijkomen. De vraag die bij veel mensen opkomt is: wat kan ik zelf doen? 'Daarom ben ik erg enthousiast en onder de indruk over het initiatief Geloven in Groen. Jullie zetten zelf de stap vooruit om actie te ondernemen voor een groenere en duurzamere aarde. Het geeft mij inspiratie en energie om dit initiatief te delen met allerlei mensen die ook met dit soort projecten bezig zijn.' Van Tongeren haalt ook de

volgende quote van Margaret Mead aan: 'Never doubt that a small group of thoughtful, committed citizens can change the world; indeed, it's the only thing that ever has.' Ze zegt dat alles begint met een kleine groep mensen, met een maaltijd, met een gesprek en uitwisseling om samen bij te dragen. Ze zegt tot slot: 'Ik wil graag jullie partner zijn. Helpen met aandacht genereren, vergunningen, acties en vooral samen *doen*. En ik dank jullie dat ik vandaag jullie gast mocht zijn.'

Filosoof en ecooloog Matthijs Schouten over spiritualiteit en duurzaamheid

Matthijs Schouten (rechts) doet al meer dan 25 jaar onderzoek naar beelden van natuur in verschillende culturen. In 1972 bracht de Club van Rome het gezaghebbende rapport Grenzen aan de groei uit. Daarin werd gewezen op de eindigheid van natuurlijke hulpbronnen. Vanaf die tijd werd de term 'ecologische crisis' gangbaar. De verhouding van de mens tot de natuur werd een belangrijk thema in het maatschappelijk debat. 'De ecologische crisis is eigenlijk een crisis van geest en ziel: wie denken we dat we zijn en wat we zullen moeten worden om met alle levende wezens op deze aarde te overleven,' aldus Schouten. Er zijn verschillende beelden van wie de mens op de aarde is. De beelden van aarde en natuur zijn een weerspiegeling van ons zelf.

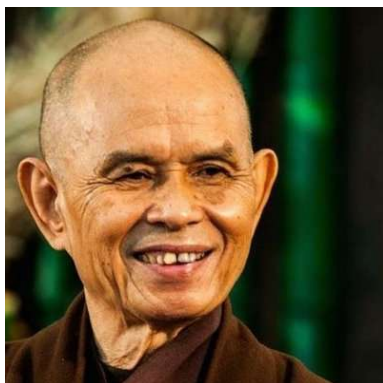

Wat is de reflectie op de natuur van ons Godsbeeld? Aristoteles maakte een hiërarchische ordening in natuur: de natuur is ertoe bestemd de mens direct of indirect te dienen. Deze beelden werden overgenomen door de vroege theologen van het christendom, zoals Augustinus. Dit beeld heeft erg veel bijgedragen aan de duurzaamheidsproblematiek in het westen. De Hebreeuwse bijbel spoort vooral aan tot een harmonische relatie tussen mens en natuur. Volgens de Thora behoort de schepping Jaweh toe. De mens mag de aarde bewerken; hij moet haar zelfs bewerken om in zijn levensonderhoud te voorzien. Maar hij dient haar ook, als een goed rentmeester, voor de eigenaar te bewaren.² Dit beeld van

¹ Bron: http://www.ipcc.ch/pdf/session48/pr_181008_P48_spm_en.pdf

² Bron: https://www.sigmaonline.nl/wp-content/uploads/2015/07/SIGMA06_2013_ART1_Schouten.pdf - pagina 8

rentmeesterschap kenmerkt ook de islam. 'De mens is volgens de koran aangesteld als *khalifa*, als stadhouder, en hij dient zorgvuldig met de schepping om te gaan want "Allah houdt niet van verkwisting".³ De mens heeft de aarde in bruikleen van haar kinderen. De schepping voor alle komende generaties.

In Aziatische culturen en de inheemse volkeren van VS, Canada en Australië is de natuur niet een wereld van zielloze dingen en objecten die ons ten dienste staan. De natuur is vol van andere dan mensen personen. Alles heeft een zekere wakkerheid, ook wel karma of ziel genoemd. Als je een dichter bent, dan zie je duidelijk dat er een wolk drijft in dit vel papier. Thich Nhat Hanh (zie foto links), zenmeester en boeddhistische monnik, schrijft in zijn bewoording dat niets op zichzelf bestaat: 'Zonder wolk is er geen regen; zonder regen kunnen de bomen niet groeien; en zonder bomen kunnen we geen papier maken. De wolk is nodig voor het bestaan van het papier. Als de wolk er niet is, kan dit vel papier er ook niet zijn... Als we nog dieper in dit papier kijken, kunnen we er zonneshijn in zien. Als de zon er niet zou zijn, kan het bos niet groeien... En zo weten we dat er ook zonneshijn in dit vel papier is. Als we nog langer kijken, kunnen we de houthakker zien die de boom velde en hem naar de fabriek bracht waar hij omgevormd werd tot papier. En we zien de tarwe. We weten dat de houthakker niet kan leven zonder zijn dagelijks brood en daarom is de tarwe die zijn brood werd, eveneens in dit vel papier. En ook zijn vader en zijn moeder zijn in dit papier... Als we nog dieper kijken, zien we dat we er ook zelf in zijn. Dat is niet zo moeilijk in te zien: wanneer we naar een vel papier kijken, wordt het vel een deel van onze waarneming... We kunnen dus zeggen dat alles hier is, in en met dit vel papier. Er is niets aan te wijzen dat niet hier is - tijd, ruimte, de aarde, de regen, de mineralen in de bodem, de zon, de wolk, de rivier, de warmte... Dit vel papier bestaat omdat al het andere bestaat.'⁴

Schouten vertaald het bovenstaande vervolgens in drie wereldbeelden van wie de mens op aarde is:

1. Het antropocentrisch wereldbeeld - de mens als heerser en eigenaar van de natuur
2. Rentmeesterschap - de mens als partner van al het bestaan
3. Participant – de mens als deel van de natuur, de mens is verschijnsel van de wereld

Hij heeft hierover het boek 'Spiegel van de natuur' geschreven (zie de afbeelding op de volgende pagina).

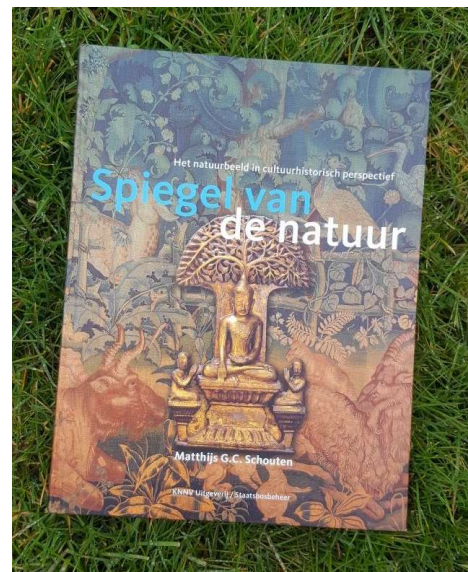
In het westen verschuiven we op het moment van het eerste wereldbeeld naar het tweede en derde. Alleen we handelen er niet naar: we voelen ons rentmeester en participant, maar handelen nog als heerser. In Aziatische landen zie je dat de beweging de andere kant op gaat: van partner naar heerser.

In het westen dienen we mensen te helpen bij de verandering van het wereldbeeld. Na 2000 jaar stappen we van antropocentrisch naar het participant wereldbeeld, maar de samenleving is er niet op ingericht. Hoe kan je helpen de handelingspraktijk veranderen? Het is een kwestie van ingesloten patronen doorbreken. Dit vergt dagelijkse oefening en dat zouden we samen moeten doen, maar dat doen we op dit moment nog niet. Het helpt om elkaar te steunen en een sociaal proces van gezamenlijke beweging te maken.

³ Bron: https://www.sigmaonline.nl/wp-content/uploads/2015/07/SIGMA06_2013_ART1_Schouten.pdf - pagina 9

⁴ Bron: <http://www.woordenwisseling.com/vel%20papier.htm>

Schouten geeft les op de Wageningen Universiteit en vertelt dat hij al 20 jaar vraagt aan studenten uit hetzelfde jaar: 'Wie is optimistisch over de toekomst?' Het aantal studenten dat optimistisch is, is afgenomen en dit jaar het was nog maar 5% van de groep. Er heerst een gevoel van machteloosheid en 'het is toch al te laat'. Als je in de veronderstelling leeft dat je meteen 100% duurzaam moet zijn, dan is het lastig. Kijkend vanuit het zijn van participant dan doet het er wel toe als je kleine stappen zet en blijft zetten. Schouten: 'Klein, daar beginnen alle veranderingen. We moeten gaan leren wat duurzaam leven is en langzaam het leven anders inrichten. Door elkaar te inspireren, ondersteunen en motiveren, komen we samen stap voor stap verder en weten we dat we *empowered* zijn.'

Schouten zegt verder: 'Het heeft geen zin om te denken dat je het systeem kan veranderen, dit kan niet in je eentje. Het enige wat ons te doen staat is te begrijpen wat jouw betekenis is, jouw bijdrage is en jouw intentionaliteit raakt andere mensen en zo kan je bijdragen.'

Hij vertelt een verhaal waarin hij toelicht wat hij bedoelt met mensen raken. Een collega van hem vroeg lang geleden aan Schouten of hij op zijn uitvaartdienst zou willen spreken vanuit het boeddhisme. Ongeveer vijf jaar geleden overleed de collega en sprak Schouten op zijn dienst. Hij besloot het volgende vers voor te lezen: 'Mogen alle wezens gelukkig en veilig zijn, laten ze allen geluk ervaren in hun hart. Wat voor levende wezens er ook zijn, beweeglijk of onbeweeglijk, lang of groot, middelgroot, kort, klein of fors, zichtbaar of onzichtbaar, dichtbij verblijvend of veraf, al geboren of nog naar geboorte strevend, mogen alle wezens, zonder uitzondering, gelukkig van geest zijn.' Wat hij niet wist, is dat er een stel in de zaal zat dat van plan was een abortus te doen. De regel sprak hen zo aan, dat ze op hetzelfde moment elkaar aankeken en wisten dat ze het kindje wilden houden. Vijf jaar later ontmoette het stel Schouten op een bijeenkomst en vertelden zij dit verhaal aan hem. Door het vers te kiezen voor de uitvaart, werd dit kind geboren.⁵ Schouten: 'We zijn zo gefocust op wat we willen bereiken, dat we niet zien wat we onderweg aanraken en veranderen.'

Deelsessies

Na het plenaire gedeelte kunnen deelnemers kiezen bij welke onderwerpen ze willen aansluiten: spiritualiteit en duurzaamheid, techniek/ waterzijdig inregelen van verwarmingsinstallaties of tuinen. Hieronder staat een samenvatting per deelsessie.

Spiritualiteit en duurzaamheid – Willem Jansen

In de deelsessie wordt er gesproken over Yoga, het verbinden van je zelf met de natuur en de rol van de politiek. Rita Datadien begint haar inleiding met de Vedische bronnen van het Hindoeïsme. Datadien heeft verschillende namen: in haar werk bij de bank, privé en als religieus persoon. Volgens haar maakt iedereen en alles deel uit van één en dezelfde ziel. 'Geloven in Groen' vindt zij dan ook een wat verwarrende titel, alles hangt met alles samen. We maken deel uit van de natuur. Wij zijn natuur. Datadien is blij dat nog steeds 40% van alle Hindoes geen dierlijke producten eet, terwijl velen de westerse hamburgercultuur dreigen over te nemen.

⁵ Bron: <http://docplayer.nl/38457970-Mogen-alle-levende-wezens-gelukkig-en-veilig-zijn-mogen-ze-van-heil-vervuld-zijn.html>

Gijsbert Pellikaan⁶ (uiterst rechts op de foto) is bioloog en 'vergroener' van de Morgensterkerk. Hij herkent zich in het verhaal van Rita Datadien. Hij vindt het altijd een beetje gek als mensen zeggen: 'We gaan even de natuur in.' Die natuur is om je heen, die natuur ben je zelf. Zijn collega van het A Rocha netwerk beweerde onlangs dat er tegenwoordig meer natuur in de stad te vinden is dan daarbuiten. Pellikaan haalt Bijbelse citaten aan over de rol van de mens in de schepping. Als beelddrager van God en rentmeester van de aarde heeft de mens goed voor die schepping te zorgen. Dat kan heel dichtbij. Hij noemt dat 'wandelen met God', zoals de Oud Testamentische Henoch dat deed.

Ook de inleider van de avond, filosoof Matthijs Schouten, stemt ermee in dat we niet naar Drentse hei hoeven om in de natuur te wandelen. Islam staat voor 'overgave aan God', zo legt hij uit. Alle levende wezens geven zich over, dieren en mensen zijn gelovig. Dieren doen dat uit zichzelf, mensen zijn verantwoordelijk voor hun handelen en kunnen als vertegenwoordigers van Allah kiezen tussen goed en kwaad. Ook en met name ten aanzien van de wonderen van de natuur. Het gaat er dus in veel levensbeschouwingen om je als mens te zien als onderdeel van de natuur, niet een uitbuitende 'tegenover'.

Hoe kun je die verbinding weer herstellen? Schouten onderstreept het belang van Yoga zoals Rita dat voor ons uit de doeken doet. Volgens hem helpt het enorm als we ons een kwartier per dag zouden verbinden met onszelf. Als we er een vast onderdeel van dag van zouden maken ons te bezinnen op onze positie ten opzichte van de ander en van onze biotoop. Volgens bioloog Pellikaan kan bezinning bij wijze van Psalm 8 ons daarbij helpen. We zijn stofjes in het heelal maar toch kunnen we veel goeds bewerkstelligen in de schepping. Kavish Partiman⁷ zit voor het CDA in de Haagse gemeenteraad en is vaste bezoeker van de Sewa Dhaam. Schouten daagt hem uit met een knipoog: Kan de politiek het niet bij wet verplichten dat iedereen een kwartier per dag aan verbindende stilte gaat doen?

Waterzijdig inregelen en verwarmingsinstallaties – Laura Reijnders

De sessie over techniek en gebouwen staat dit keer in het teken van waterzijdig inregelen van de verwarmingsinstallaties. Het instellen van de radiatoren van de cv-installatie wordt 'waterzijdig inregelen' genoemd. Het is het in balans brengen van de cv-installatie. Het zorgt ervoor dat het warme water op een goede manier over de radiatoren wordt verdeeld. Door de doorstroming van het water in de radiatoren beter in te stellen, verbetert de warmteafgifte ervan, waardoor het gasverbruik vaak met 10% en soms wel 20% daalt. Naast het waterzijdig inregelen zal er ook gekeken worden naar de andere instellingen van de verwarmingsinstallatie.

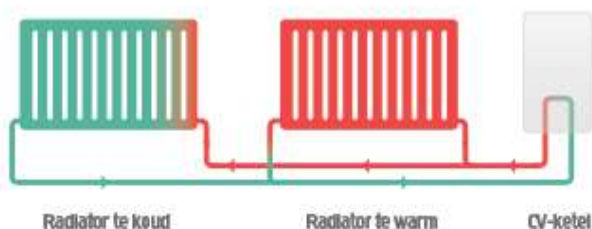
In de afbeelding bovenaan pagina 6 is waterzijdig inregelen versimpeld weergegeven.

⁶ Zie: <http://www.arocha.nl/nl/a-rocha-den-haag/wie-zijn-we/>

⁷ Zie: <https://www.cda.nl/zuid-holland/den-haag/mensen/kavish-partiman/>

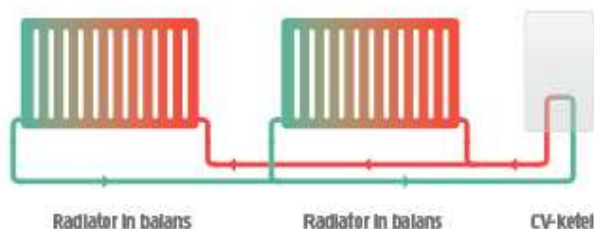
Slecht ingeregelde CV-installatie:

- X** - Hoog gasverbruik
- Mogelijk koude ruimtes

Goed ingeregelde CV-installatie:

- ✓** - Laag gasverbruik
- Hoog comfort

Arie van Ballegooijen, adviseur op gebied van installaties, is uitgenodigd om zijn kennis en expertise te delen. Zijn bedrijf VBA Inspectie & Advies heeft in samenwerking met BLR-Bimon Klimaatbeheersing (installaties) een presentatie voorbereid om waterzijdig inregelen toe te lichten. Hij ziet in zijn werk veel mooie installaties, maar komt, te vaak, installaties tegen welke tijdens de ingebruikneming niet optimaal zijn ingesteld of welke in de loop der tijd anders worden gebruikt. Hierdoor wordt er gedurende de levensduur onnodig veel energie gebruikt.

De onderliggende vragen haalt hij onder andere aan in zijn presentatie:

- Hoe wordt de warmte in het gebouw opgewekt?
- Hoe wordt de warmte en koude verplaatst?
De Sewa Dhaam was bijvoorbeeld eerst een school, waardoor de warmte voorheen over meerdere ruimtes werd verdeeld. Hoe zit dat nu? Hoe wordt de warmte verdeeld als er maar 1 ruimte in gebruik is.
- Je hebt lekkages van warmte naar de omgeving. Hoe ga je hiermee om?
Denk aan isolatie en luchtbehandelingskasten. De werking van een dergelijke kast is als volgt: als warme lucht naar buiten gaat dan zit er een tussenruimte waardoor de lucht die naar binnenkomt opgewarmd wordt. Luchtvochtigheid heeft ook een effect. Droge lucht warmt snel op, maar vochtige lucht is prettiger voor de mensen in het gebouw.
- Hoe wordt het gebouw gebruikt en hoe regel je de installaties hierop in?
Een lage frequentie betekent dat het beter is om waterzijdig in te regelen. Je bent hier maximaal 2 dagen mee bezig en dan ben je klaar. Ook is het belangrijk installaties regelmatig te ontluichten.
- Waar heb je meer profijt van? Isoleren of waterzijdig inregelen?

Meer informatie over de presentatie van Arie van Ballegooijen vind je in de presentatie (bijgevoegd bij de mail). Daarnaast is Indro van de Al-Hikmah Moskee zelf installateur en zodoende ook expert op het gebied van verwarmingsinstallaties (waterzijdig) inregelen.

Om de gebedhuizen te helpen heeft de gemeente Den Haag een budget vrijgemaakt van € 10.000. Ron Lazaroms van de gemeente, opvolger van Jetty Karthaus in het project Geloven in Groen, zegt dat de gemeente geld beschikbaar heeft gesteld om gebedshuizen te helpen bij het waterzijdig inregelen van hun installaties. Hij hoopt dat er zoveel mogelijk

gebedshuizen kunnen profiteren van de regeling. Dit kan bijvoorbeeld door een dagcursus te organiseren voor de installateurs, of door de eigen installateur van het gebedshuis mee te laten lopen bij een inregelsessie. De gemeente zal het beschikbare bedrag zo goed mogelijk verdelen over de aangemelde gebedshuizen als bijdrage voor het daadwerkelijk inregelen van de installatie. Het initiatief is bedoeld voor gebedshuizen die hebben meegedaan met de quickscan en een relatief nieuwe HR-ketel hebben. De informatie over jouw HR-ketel, kun je vinden in de quickscan. De dag na de bijeenkomst op 10 oktober wordt een mail gestuurd met meer informatie en het opgaveformulier.

De sessie eindigt met een bezoek aan één van de CV ketels in de Sewa Dhaam zelf die zich op dezelfde verdieping bevindt als de ruimte waar de bijeenkomst plaatsvindt (zie de foto rechts).

Tuinen – Rudy van der Aar

Tijdens de sessie "tuinen" bespreekt een klein groepje de resultaten van de tuin die begin augustus bij de moskee Al-Hikmah is gerealiseerd. Rudy licht het proces toe en hoopt andere te inspireren met dit voorbeeld van een tuin. Er waren vanuit de gemeenschap van de moskee veel enthousiaste vrijwilligers, jong en oud, die meehielpen. Daarnaast deden ook Duurzaam Den Haag (Operatie Steenbreek) en IVN Natuureducatie mee aan deze actie. Met behulp van foto's wordt het resultaat besproken, de kosten komen aan bod en welke materialen zijn gebruikt en nodig waren voor de aanleg. In de nabije toekomst staan er nog een geveltuin en een opvangsysteem voor regenwater gepland.

Tijdens de sessie komen ook andere toekomstige tuinen aan bod, zoals die van de Shalomkerk en de Domiscuskerk. Met de ervaring en expertise zal verder worden bekeken hoe Geloven in Groen kan bijstaan in de toekomst, maar ook hoe er meer uitgewisseld kan worden. Zo oppert Ramazan Odek (tweede van links op de foto links) van de Kuba moskee een uitwisseling door middel van een etentje tussen de gemeenschap van de kerken en de moskeeën. Uiteindelijk zijn eten en natuur belangrijke aspecten die wij allemaal nodig hebben en die ons allen verbinden.

Twee verzoeken aan gebedshuizen

Het eerste verzoek is om de energierekeningen te sturen naar Base Consultancy. Dit is voor alle deelnemers die een quickscan hebben gedaan, want onderdeel van de quickscan is dat 3 jaar lang de meterstanden worden bijgehouden. De rekeningen mogen worden gestuurd aan de opvolger van Floris Schuit. Zijn naam is Zakaria El Banoudi. Dit kan ook door foto's over de Whatsapp te sturen met een datum van wanneer de foto is gemaakt. De contactgegevens van El Banoudi zijn:

Email: zb@base-consultancy.nl

Telefoonnummer: 06 44 95 85 07

Het tweede verzoek is dat we graag horen als jouw gebedshuis een stap heeft gemaakt. Klein of groot: het maakt niet uit! We hopen in aanloop naar de volgende bijeenkomst een artikel te schrijven over al genomen stappen. Wil je nieuws delen? Stuur dan een email naar laura.reijnders@iofc.nl.

Aankomende activiteiten

Organiseer je een event dat je wil delen met de Geloven in Groen groep? Stuur dan een mail met de naam van het event, de datum, tijdstip, locatie, omschrijving en link naar de website (of flyer) naar laura.reijnders@iofc.nl. Laura Reijnders zorgt ervoor dat het event op de online agenda van Geloven in Groen komt: <http://www.iofc.nl/geloven-groen>.

Volgende bijeenkomst Geloven in Groen: donderdag 14 februari 2018

Reserveer alvast de datum van de volgende bijeenkomst in de agenda: **donderdagavond 14 februari 2018** (18:00-21:00). Het hoofdthema van deze bijeenkomst zal geld en fondsenwerving zijn om verduurzaming van jouw gemeenschap en gebedshuis mogelijk te maken.

Alle informatie van het project Geloven in Groen is ook te vinden op de volgende webpagina: <http://www.iofc.nl/geloven-groen>.